

BOZOR VA TAVAKKALCHILIK

Boyjigitova Marjona Sobirovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Turizm va mehmonxondo'stlik

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bozor va tavakkalchilik tushunchalarining iqtisodiy mazmuni, ularning o'zaro bog'liqligi hamda zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni tahlil qilinadi. Bozor sharoitida iqtisodiy faoliyat olib boruvchi subyektlar doimo tavakkalchilik bilan yuzmayuz keladi, bu esa qaror qabul qilish jarayonida muhim omil hisoblanadi. Maqolada tavakkalchilik turlari, ularning kelib chiqish sabablari hamda iqtisodiy faoliyatga ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, tavakkalchilikni boshqarish va kamaytirishning zamonaviy usullari ham ko'rib chiqilgan.

KALIT SO'ZLAR

Bozor, tavakkalchilik, iqtisodiy risk, bozor iqtisodiyoti, qaror qabul qilish, noaniqlik, risk boshqaruvi, iqtisodiy samaradorlik, diversifikatsiya, sug'urta.

ABSTRACT

This article analyzes the economic essence of market and risk, their interrelation, and their role in the modern economy. In market conditions, economic agents constantly face risks, which become an important factor in decision-making. The article explains the types of risks, their causes, and their impact on economic activity. It also considers modern methods of risk management and reduction.

KEY WORDS

Market, risk, economic risk, market economy, decision making, uncertainty, risk management, economic efficiency, diversification, insurance.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется экономическая сущность рынка и риска, их взаимосвязь и роль в современной экономике. В условиях рыночной экономики

субъекты хозяйствования постоянно сталкиваются с рисками, что является важным фактором при принятии экономических решений. В статье рассматриваются виды рисков, причины их возникновения и влияние на экономическую деятельность. Также освещаются современные методы управления и снижения рисков.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Рынок, риск, экономический риск, рыночная экономика, принятие решений, неопределенность, управление рисками, экономическая эффективность, диверсификация, страхование.

KIRISH

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida tavakkalchilik iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Har qanday xo‘jalik yurituvchi subyekt o‘z faoliyatini amalga oshirish jarayonida turli darajadagi noaniqlik va risklarga duch keladi. Shu sababli, tavakkalchilikni to‘g‘ri baholash va boshqarish iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlashda muhim omil sifatida qaraladi.

Bozor iqtisodiyoti erkinlik va raqobat asosida faoliyat yuritadi, bu esa subyektlarga keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, ularga nisbatan mas‘uliyatni ham oshiradi. Narxlarning o‘zgaruvchanligi, talab va taklifning beqarorligi, global iqtisodiy jarayonlar hamda siyosiy omillar tavakkalchilik darajasini oshiruvchi asosiy sabablar hisoblanadi. Shu bois, iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonida tavakkalchilikni hisobga olish zarur.

Tavakkalchilikning turli shakllari mavjud bo‘lib, ular moliyaviy, ishlab chiqarish, investitsion va bozor risklari ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Ushbu risklarning har biri iqtisodiy faoliyat natijalariga turlicha ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tavakkalchilikni boshqarish orqali zararlarni kamaytirish va foydani oshirish imkoniyatlari mavjud.

Mazkur maqolaning maqsadi – bozor va tavakkalchilik tushunchalarini ilmiy asosda tahlil qilish, ularning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganish hamda tavakkalchilikni samarali boshqarishning zamonaviy usullarini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bozor va tavakkalchilik masalalari iqtisodiy nazariyada muhim o‘rin egallaydi va ko‘plab iqtisodchi olimlar tomonidan o‘rganilgan. Klassik iqtisodiy maktab vakillari tavakkalchilikni iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismi sifatida ko‘rib, uni foyda olish imkoniyati bilan chambarchas bog‘liq deb hisoblaganlar. Xususan, F. Nayt

tavakkalchilik va noaniqlik tushunchalarini ajratib, iqtisodiy foyda aynan noaniqlik sharoitida yuzaga kelishini ta'kidlagan.

Neoklassik iqtisodiy nazariya vakillari tavakkalchilikni ehtimollik nazariyasi asosida tahlil qilib, riskni miqdoriy baholash usullarini ishlab chiqqanlar. Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda esa tavakkalchilikni boshqarish, diversifikatsiya qilish va sug'urta mexanizmlari orqali kamaytirish masalalari keng yoritilgan.

Mazkur tadqiqotda tahlil va sintez usuli orqali bozor va tavakkalchilik tushunchalari o'rganildi, taqqoslash usuli yordamida turli risk turlari tahlil qilindi hamda umumlashtirish usuli orqali ilmiy xulosalar chiqarildi. Shuningdek, zamonaviy iqtisodiy manbalar asosida tavakkalchilikni boshqarish usullari ko'rib chiqildi.

NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, bozor sharoitida tavakkalchilik iqtisodiy faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u xo'jalik yurituvchi subyektlarning qaror qabul qilish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tavakkalchilik darajasi oshgan sari kutilayotgan foyda ham ortishi mumkin, biroq bu bilan birga zarar ko'rish ehtimoli ham kuchayadi. Shu sababli, iqtisodiy subyektlar tavakkalchilikni baholash va uni boshqarish mexanizmlarini qo'llashga intiladilar.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tavakkalchilikni kamaytirishning samarali usullaridan biri diversifikatsiya hisoblanadi, ya'ni investitsiyalarni turli yo'nalishlarga taqsimlash orqali risk darajasi pasaytiriladi. Shuningdek, sug'urta mexanizmlari yordamida kutilmagan yo'qotishlarni qoplash mumkin. Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, tavakkalchilikni to'g'ri boshqarish iqtisodiy samaradorlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bozor iqtisodiyoti sharoitida tavakkalchilikni to'liq bartaraf etish imkonsiz bo'lib, uni faqat boshqarish va nazorat qilish mumkin.

Tavakkalchilik darajasi iqtisodiy muhit, siyosiy barqarorlik, texnologik rivojlanish va global jarayonlarga bog'liq holda o'zgarib turadi. Shu sababli, iqtisodiy subyektlar o'z faoliyatini rejalashtirishda tavakkalchilik omillarini chuqur tahlil qilishlari zarur.

Zamonaviy iqtisodiyotda tavakkalchilikni boshqarishning yangi usullari, jumladan raqamli texnologiyalar, ma'lumotlar tahlili va prognozlash modellari keng qo'llanilmoqda. Bu esa risklarni oldindan aniqlash va ularning salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosat ham tavakkalchilik darajasini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi.

O‘zbekiston iqtisodiyoti misolida qaralganda, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va investitsion muhitni yaxshilash tavakkalchilikni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Biroq ayrim sohalarda risklarning yuqoriligi hali ham dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda. Shu sababli, risk boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish zarur.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bozor va tavakkalchilik o‘zaro chambarchas bog‘liq tushunchalar bo‘lib, ular iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Tavakkalchilik mavjudligi iqtisodiy subyektlarni ehtiyotkorlik bilan qaror qabul qilishga undaydi hamda samarali boshqaruv tizimini shakllantirishni talab etadi.

Tavakkalchilikni to‘g‘ri baholash va boshqarish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish, zararlarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta‘minlash mumkin. Shu bois, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida tavakkalchilikni boshqarish usullarini takomillashtirish va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Knight F.H. Risk, Uncertainty and Profit. – Boston, 1921. – pp. 20–45.
2. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Economics. – New York: McGraw-Hill, 2010. – pp. 250–280.
3. Mankiw N.G. Principles of Economics. – Boston: Cengage Learning, 2018. – pp. 300–330.
4. Krugman P., Wells R. Microeconomics. – New York: Worth Publishers, 2013. – pp. 310–340.
5. Varian H.R. Intermediate Microeconomics. – New York: W.W. Norton, 2014. – pp. 360–390.
6. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy rivojlanish strategiyasi materiallari. – Toshkent, 2020. – 15–30-betlar.